

**ВАРНЕНСКИ СВОБОДЕН УНИВЕРСИТЕТ
„ЧЕРНОРИЗЕЦ ХРАБЪР”
ФАКУЛТЕТ „МЕЖДУНАРОДНА ИКОНОМИКА И
АДМИНИСТРАЦИЯ”
КАТЕДРА „АДМИНИСТРАЦИЯ, УПРАВЛЕНИЕ И ПОЛИТИЧЕСКИ
НАУКИ”**

СТАНИСЛАВ БОРИСОВ БАЧЕВ

**ОТНОШЕНИЯТА ЕВРОПЕЙСКИ СЪЮЗ - РУСИЯ -
ПОЛИТИКА И ЕНЕРГЕТИКА В НАЧАЛОТО НА 21 ВЕК**

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т

на дисертационен труд за присъждане на образователна и
научна степен „доктор” по научна специалност
“Политология”

Варна
2018

**ВАРНЕНСКИ СВОБОДЕН УНИВЕРСИТЕТ
„ЧЕРНОРИЗЕЦ ХРАБЪР”
ФАКУЛТЕТ „МЕЖДУНАРОДНА ИКОНОМИКА И
АДМИНИСТРАЦИЯ”
КАТЕДРА „АДМИНИСТРАЦИЯ, УПРАВЛЕНИЕ И ПОЛИТИЧЕСКИ
НАУКИ”**

СТАНИСЛАВ БОРИСОВ БАЧЕВ

**ОТНОШЕНИЯТА ЕВРОПЕЙСКИ СЪЮЗ - РУСИЯ -
ПОЛИТИКА И ЕНЕРГЕТИКА В НАЧАЛОТО НА 21 ВЕК**

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т

на дисертационен труд за присъждане на образователна и
научна степен „доктор” по научна специалност
“Политология”

Научен ръководител:
Проф. д.ик.н. Нина Дюлгерова

Рецензенти:
Доц. д-р Иво Стамболийски
Доц. д-р Дарина Григорова

Варна
2018

Дисертационният труд е обсъден и насочен за защита пред научно жури от катедра „Администрация, управление и политически науки“ при факултет „Международна икономика и администрация“ на ВСУ „Черноризец Храбър“ – гр. Варна.

Дисертационният труд, с обем 178 страници, се състои от увод, изложение в три глави, заключение и списък с използвана литература и източници. Съдържанието на всяка от главите е разпределено в отделни параграфи, като в края на всяка глава са направени конкретни изводи. Списъкът с използваните литературни източници се състои от 45 заглавия на монографии и статии на български, английски и руски език, както и 180 публикации от средствата за масова информация на английски, руски, украински, немски, испански и български език.

Авторът на дисертационният труд е докторант на самостоятелна подготовка в катедра „Администрация, управление и политически науки“ към факултет „Международна икономика и администрация“ на ВСУ „Черноризец Храбър“ – гр. Варна.

Публичната защита ще се проведе на открито заседание на научното жури на 18.05.2018г. от 14:30 ч. в Заседателната зала на Ректората на ВСУ „Черноризец Храбър“

Материалите по защитата са достъпни в кабинет 204 във ВСУ „Черноризец Храбър“ и на сайта www.vfu.bg. Раздел „Докторантури“.

I. ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Европейският съюз и Руската Федерация са два от основните международноправни субекти, чиято политика има сериозен принос в развитието и динамиката на регионалните и глобалните процеси. Предвид тяхното географско разположение, независимо от войнствената риторика през последните години, не променя силата на тяхната взаимозависимост в такива важни за стратегическите отношения между тях области като икономическата, финансовата, енергийната и културната.

В началото на 21 век ЕС и Русия са в сложен процес на реструктуриране. Европейското разширяване на изток поставя на сериозно изпитание както кандидатите за членство в Съюза, така и сложната и разнообразна европейска бюрократична машина. Европейският съюз е изправен пред историческото предизвикателство за израстване и инициализиране като един от полюсите на световната политическа сцена. Силната зависимост от САЩ на икономическо, финансово и военно ниво са пречка пред осъществяването на тази цел. Изследването показва вътрешните проблеми на ЕС по неговата унификация и централизация. Има наличие на силно, но все още сравнително тихо изразявано, противопоставяне между някои от западно-европейските държави и страните от Източна Европа, които освен наличието исторически насложена антируска нагласа, са възприели и ролята на трансмисии на вашингтонската политика.

В края на 20 в. Русия е изправена пред изключително опасни деструктивни процеси на обществено, социално, икономическо, а дори и културно и идеологическо ниво. С настъпването на новото хилядолетие Федерацията трябва да намери обединителните центрове и фигури, ако иска да запази своята цялост и да се възроди в конкурентна, модерна държава. С избора на Владимир Путин за президент на Руската федерация се прекъсва процесът на разпад на Федерацията и се преминава към усилено възстановяване на държавността.

През първите години на 21 век тези многовекторни и с висока степен на непредсказуемост процеси ще оказват своето

влияние върху двустранните и многостранните отношения на ЕС и Русия. Съвременният свят се нуждае от изследване на отношенията ЕС – Русия в близкото минало, което би позволило да се очертаят перманентните двустранни зависимости в политически и енергиен аспект, а също така и конюнктурните противоречия, преминаващи през постоянния натиск на Брюксел и водещите западноевропейски държави към намаляване, и по възможност елиминиране, на ролята на Русия както в европейското, така и в постсъветското пространство.

Изследването, което на първо място е геополитическо, но също е интердисциплинарно, в голяма част е в комбинация с историята, чрез която най-добре могат да се опишат и анализират не само историческите, но и модерните процеси в международната политика. Анализът на изследването се опира на сравнителния анализ, както и хронологично-тематичния подход. Използван е и методът на логическата обвързаност и взаимозависимост между отделните субекти. Използването на подобен разнообразен апарат от средства и подходи позволява разглеждането в дълбочина на процесите в отношенията между ЕС и Русия.

Тематичният и темпорален обхват на изследването е определен от необходимостта да се проследят отношенията между основните субекти от края на 20 и началото на 21 в. Европа за пореден път се очертава като арена на сблъсък, на която се противопоставят няколко различни рационални модела за развитие и регулиране на многополюсния свят. Историята е цинична, но и емоционална, затова в изследването преобладава цинизмът на реалполитик, но не изключва и емоционалността на духовния фактор.

Основната цел на настоящето изследване е ориентирана към анализ на двуполюсния конгломерат ЕС-Русия в контекста на политическите предизвикателства и енергийната дихотомия, както и формулирането на действителен геополитически модел, за настоящето и бъдещето на отношенията ЕС-Русия. Научният принос на настоящият проект се състои в излагането и доказването на тезата, че взаимозависимото и прагматично партньорство между Европейският съюз и Руската федерация е възможно, въпреки

предизвикателствата на времето и обстоятелствата. Това се изразява в една трета вълна на отношенията, която ще се окаже най-честна и плодотворна. Изясняването на заложените цели преминава през историческите закономерности, многопластовите връзки между процесите и субектите. Те се развиват, наследени и вплетени от историята, като определят стратегическите амбиции както на двата водещи субекта, така и на регионалните и глобални играчи, участващи в сложните отношения.

Обект на изследване са специфичните характеристики на двата международноправни субекта и особеностите на техните отношения. Признаците за федерализация на ЕС, но също така и наличието на вътрешни процеси и опити за разграждане, както и едноличното управление на Руската Федерация предопределят и тяхната различна специфика на дейност, чийто анализ би дал съществен принос в изясняване на позициите на Брюксел и Москва по въпросите от двустранен характер.

Предмет на изследване е широкият спектър от политически, дипломатически, икономически и енергийни действия на ЕС и Русия през призмата на двустранната институционална активност.

Основната цел на изследване определя и научноизследователските задачи на дисертационния труд:

- Да се анализират специфичните елементи на източното разширяване на ЕС, както и моделът на възстановяването на руската държавност при Владимир Путин;
- Да се очертаят акцентите в политическите отношения Брюксел-Москва в контекста на Оранжевата революция и Грузинската война;
- Да се формулират основните тенденции в енергийната дихотомия ЕС-Русия, преминаващи през политическите и икономическите предизвикателства.

Да се изследват геостратегическите амбиции на основните участници в процесите по формиране на партньорства и противоборства, както и възможностите за тяхната реализация във времето.

II. ОБЕМ И СТРУКТУРА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Дисертационният труд, с обем 178 страници, се състои от увод, изложение в три глави, заключение и списък с използвана литература и източници. Съдържанието на всяка от главите е разпределено в отделни параграфи, като в края на всяка глава са направени конкретни изводи. Списъкът с използваните литературни източници се състои от 45 заглавия на монографии и статии на български, английски и руски език, както и 180 публикации от средствата за масова информация на английски, руски, украински, немски, испански и български език.

СЪДЪРЖАНИЕ

УВОД.

ПЪРВА ГЛАВА. ЕС И РУСИЯ В НАЧАЛОТО НА ХХІв.

- § 1. Историческа ретроспекция
- § 2. Източното разширяване на ЕС
- § 3. Вл. Путин - вертикалът на властта

ВТОРА ГЛАВА. ХОДОВЕ ПО ШАХМАТНАТА ДЪСКА: ОРАНЖЕВАТА РЕВОЛЮЦИЯ И КАВКАЗКАТА ВОЙНА.

- § 1. Цветните революции в Грузия и Украйна - акценти и специфика
- § 2. Кавказката война – цели и резултати

ТРЕТА ГЛАВА. ПОЛИТИЧЕСКИ ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА - ЕНЕРГИЙНАТА СИГУРНОСТ В ОТНОШЕНИЯТА ЕС- РУСИЯ.

- § 1. ЕС-Русия – конфронтация и зависимости (2013-2016)
- § 2. Енергийната дихотомия в отношенията Брюксел-Москва

ЗАКЛЮЧЕНИЕ.

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА

III. КРАТКО ИЗЛОЖЕНИЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Първа глава. ЕС и Русия в началото на ХХІв.

Първи параграф „Историческа ретроспекция” анализира и систематизира взаимоотношенията между Европейския съюз и Руската федерация от последното десетилетие на ХХ и самото начало на ХХІв. Историческият преглед на взаимоотношенията между ЕС в неговата цялост (но и детайлното вглеждане в двустранните отношения между отделни държави и Русия) е важен момент, който показва и обяснява закономерното желание за задълбочаване на контактите, с крайна цел изграждане на стратегическо партньорство. Ретроспекцията е необходим инструмент, чрез който се показват предизвикателствата и подводните камъни, които застават на пътя на целта за стратегическо партньорство. Взаимните общи интереси в областта на икономиката диктуват нагласата на политическите настроения. Още тук се наблюдава зачеването на идеята, че възможността на ЕС за самоинициализация на геополитическата сцена като самостоятелен играч е възможна единствено, чрез стратегическо обвързване с друг субект, в отношения поставени на равна и реципрочна основа. ЕС израства до търговска сила номер 1 в света (според данните на Европейската комисия), но това не е достатъчно за укрепването на тази позиция. Обединена Европа има нужда от природни ресурси, които не са ѝ даденост. Географски най-близкият източник на всички необходими ресурси е Руската федерация, което я прави приемлив партньор от подобна гледна точка. От друга страна стоят културната близост и исторически добрите контакти с Германия, Франция и други големи европейски държави.

В края на ХХ и първите години на ХХІ век Русия преминава първо през период на изключителна криза на всяко едно равнище – икономическо, социално и като резултат – най-вече душевно. През този период Руската федерация има нужда от опора, която се явява ЕС. Отношенията са поставени в ясни рамки, описани в няколко

основополагащи документа – Споразумението за партньорство и сътрудничество, Общата стратегия на ЕС спрямо Русия, както и реципрочна приета от Русия спрямо ЕС. На среща на върха е приета също „пътна карта” за отношенията в четири направления(общо икономическо пространство, общо пространство в сферата на сигурността и правосъдието, за външната политика и научния обмен), прецизираща Споразумението за партньорство и сътрудничество.

Предизвикателство за отношенията се оказва един частен случай, който е от особено голямо значение за Русия. Областта Калининград, която е ексклав на страната, и в навечерието на присъединяването на Полша и Прибалтийските страни към ЕС е застрашен от прекъсване на логистиката с основната територия. Предстои областта да бъде обградена по суша от държави-членки едновременно на НАТО и ЕС. Въпреки усилията на новоприетите тогава страни-членки да използват ексклава като средство за дестабилизация на отношенията между ЕС и Русия може да се твърди, че частния случай се оказва положителен тест. Както руският президент, така и ръководителите на Германия, Франция, Дания и Швеция полагат изключителни усилия Калининград да бъде поле за добри отношения. На няколко срещи на върха са осигурени европейски инвестиции в ексклава, а Путин успява да договори необходимите тогава изгодни кредити от Европейската централна банка. В първите години на ХХІв., до към 2005г., европейците си задават въпроса доколко е продуктивно стратегическото партньорство с икономически привлекателната Русия или обратното – дали е контрапродуктивно, заради постепенната вертикализация на управлението?

Прагматичният икономически интерес надмогва желанието за внедряването на всички либерални ценности на Европейския съюз. Ще се забележи през годините, че плановете на немските концерни се осъществяват. Редица европейски автомобилни производители отварят свои фабрики в Руската федерация. Най-голямата е в Калининград. Още през 1999г. Автотор започва да произвежда автомобили БМВ от серии 5 и 7, а от 2001г. и серия 3, което обхваща почти цялата продуктова гама на компанията.

Друг аспект, който оказва съществено влияние върху двустранните отношения на някои европейски държави и Русия се формира при обявяването на военната интервенция в Ирак през 2003г. Администрацията на Джордж Буш в САЩ решава да започне несанкционирана от ООН или останалите държави от НАТО военна кампания в Ирак, по подозрение за наличието на оръжия за масово поразяване. Едноличното, императивно решение на Щатите е подкрепено единствено от Великобритания и Испания. Евросъюзът не е консолидиран в своята официална външна позиция, въпреки че огромната част от европейските общества категорично не приемат намесата в Ирак. Европейският съюз, който в навечерието на 2004г. предстои да се разшири на изток с още 10 страни, има амбициозната и постижима цел да израстне в самостоятелен геополитически играч на международната сцена. Събития като войната в Ирак, обаче, са практически тест дали един блок или държава е способна да отстоява независима външна политика, съобразена изцяло с интересите на представляваните страни и техните жители. Пропукването на Европейският съюз, въпреки нагласите на обществото показва все още силната зависимост от САЩ, които преследват своя държавен интерес, точно както подобава на независима държава, имаща претенции за световна. Несъобразената с обществата политика означава, че тежест в НАТО нямат държавите-членки на ЕС, които към 2003г. наброяват 14 от общо 19 държави, а решенията могат и се налагат от САЩ. Неслучайно има неписано правило, че членството в Европейски съюз е предхождано(най-често) или следхождано с членство в НАТО. Ясно проличава, че ЕС все още не е готов да претендира за световен играч, дори въпреки, че две от държавите-членки на ЕС са и постоянни членове на Съвета за сигурност към ООН.

Германия и Франция се обединяват в обща позиция с Русия против военната намеса в Ирак. Именно тогава е поставено началото на регулярните срещи на най-високо държавно ниво между трите държави. Общата позиция между трите държави води до безпрецедентна до този момент декларация, която обявява войната за грешка и изисква вместо това изпращането на още военни инспектори в Ирак.

В дипломатията разглеждането на детайлите е от първостепенна важност, когато се правят изводи и становища. Парижката среща на Путин с Жак Ширак, а впоследствие и с германския канцлер Шрьодер, носи особено значение за бъдещето на европейската благоразположеност към Русия. Не просто заради общата позиция за войната в Ирак. Френският президент Ширак нарушава установения дипломатически протокол при посрещане на официални гости. Това, което той прави е безпрецедентно, също както общата декларация, но по моя оценка – с много по-висока стойност. Жак Ширак лично отива до летище „Шарл де Гол“, за да посрещне Путин при неговото кацане. Франция няма нужда от подобно дипломатическо заиграване – тя, също както Русия, е постоянен член на Съвета за сигурност, така че в дадения случай няма полза, която да извлече. В този жест е важен символа. Русия вече не е опасната, несигурна държава, третирана като второразрядна сила. Нарушаването на протокола на ниво президент носи значение, което задава общ тон на политиката на една държава спрямо друга. А Франция, като една от двете континентални държави-мотори на ЕС, показвайки подобно уважение и доверие спрямо Русия задава линия и на бъдещите икономически взаимоотношения.

Истинските предизвикателства пред ЕС и Руската федерация спрямо техните отношения идват с всяко разширяване на изток. Сама по себе си консолидацията в общо икономическо и културно пространство е изключително положителна като явление. Но на геополитическо ниво има изключително силен фактор, който от една страна цели да направи Европа зависима от Съединените щати, а от друга – да я противопостави на Русия.

Втори параграф „Източното разширяване на ЕС” проследява поетапното разширяване на Европа на Изток в посока границите на Руската федерация. От гледна точка на ЕС това са стъпки към обединяване в общо европейско пространство. Дори се допуска реалната възможност, застъпвана от множество европейски лидери от Ангела Меркел, през Романо Проди и до Сапатеро. Източното разширяване се превръща в проблем за отношенията ЕС-Русия, тъй като то винаги е обвързано паралелно с разширяване на

НАТО. Изниква логичният въпрос защо му е на НАТО да се разширява в посока на руските граници, след като вече няма руска заплаха? През годините на разширяване са давани различни по геополитическа посока отговори, доказали се като несъстоятелни и безпочвени от разстояние на времето – заплахата от въображаемото ядрено и химическо оръжие на Саддам Хюсеин, Иранската ядрена заплаха и други. Истинската цел е различна и тя е повече продукт на дипломатическите и стратегически усилия на Вашингтон и неговите трансмисии в ЕС, отколкото изначални в самия Брюксел. Целта е чрез няколко инициативи Русия да бъде поставена в обръч, да бъде пресечен нейният опит за разпростиране на влияние в бившите съветски републики и пространството на СИВ. Първо виждаме Европейската политика за съседство, която се оказва неуспешна, но задава посоката на външната политика на ЕС. Тази програма включва Украйна, Беларус, Молдова, Грузия, Армения и Азербайджан, а Русия отказва да участва. В основата на политиката за съседство стои идеята за внедряване на европейските ценности и опит в страните-участнички, без да се създават и внедряват институциите на ЕС. Именно и това се превръща в ахилесовата пета на Политиката за съседство. Държавите, които участват в нея, знаейки че няма да станат реални членове на ЕС не изпълняват реформите до край, или изобщо. Изследванията на проф. Франк Скимелфениг и проф. Хано Шолц¹ показват, че промотирането и изграждането на демокрация и демократични процеси е успешно само в страните, които имат перспектива за реално и пълноправно членство в ЕС. Според тях успехът на реформите зависи също и от управленския модел на държавата. Има държави, които започват своите демократични реформи много рано и преди да станат членове на ЕС, в такива държави, като Унгария, реформите се случват по-лесно. Но има държави-съседи, при които се наблюдава авторитарност на управлението – там реформите се случват по-бавно, а ако няма хоризонт за членство в ЕС, не се случват.

¹ Frank Schimmelfennig, Hanno Scholtz, “EU Democracy Promotion in the European Neighbourhood” - https://www1.ethz.ch/eup/people/schimmelfennig/publications/08_EUP_EUDEMocracyPromotionNeighbourhood.pdf

Невъзможно е Европейският съюз да промени начина на работа на държавите, които нямат перспектива за членство, така както реформира тези, които в крайна сметка приема при четвърто и петото разширявания – Полша, Унгария, Чехия, България, Румъния и др. В този аспект Политиката по съседство е по-скоро неуспешна.

Изостряне наблюдаваме след приемането на инициативата „Източно партньорство”, където важен фокус има отношението към Украйна, вземайки предвид водещата роля на Полша в инициативата. Не е случаен фактът, че водеща страна в Партньорството е Полша. Германия и Франция още в зародиша на идеята изразяват притеснение, че поканата към Украйна ще постави основата за нейното членство, което ще предизвика негативен резонанс в отношенията с Русия (още повече, че двете държави полагат значителни усилия при Грузинско-Руската война от 2008г.) Има страни, които са заинтересовани точно от тази рефлексия, като Полша. Германия оставя последната да води тази игра. Доц. Дарина Григорова точно посочва, цитирайки американският историк-славист Марк фон Хаген, че бившите полски президенти Лех Валенса и Александър Квашневски „се надпреварват да бъдат адвокати на Украйна за присъединяването ѝ към ЕС и НАТО.” Неслучайно Херман ван Ромпой – Президент на Европейския съвет(2010-2014) определя Полша като „естествен популяризатор на тези идеи” в своя доклад след срещата за Източното партньорство във Варшава от 2011г. Там той поздравява Доналд Туск за свършената работа по организиране на срещата. Следващият председател на Европейския съвет е именно Доналд Туск, избран през 2014г., а преди това заемащ поста Министър-председател на Полша. Историята учи, че съвпадения в политиката и живота няма.

Украйна е превърната в основен сегмент от европейската инициатива „Източно партньорство”. Нещо повече, полската активност като част от американски сценарий за дистанцирането на Киев от Кремъл, въпреки съпротивата на Берлин и Париж, намира конкретни резултати в украинския Евромайдан години по-късно.

Личните амбции на Полша за изграждането на защитен източен фронт датират още от преди приемането ѝ в ЕС. С

реализацията на членството тя получава шанс да изгради едно Източно пространство на ЕС. Въпреки големите амбиции силата на Полша сама по себе си не е достатъчна за организирането на източна политика. Германският външен министър Франк-Валтер Щайнмаер отхвърля предложението на своя полски колега Радослав Сикорски за изграждане на немско-полска инициатива. Както вече отбелязах – двигателите на ЕС се разграничават от инициативата на подобна инициатива. Въпреки това шведският външен министър Карл Билд, чиято позиция вече изясних около Политиката за съседство, с устрем приема полската идея. Егоистичната представа на Полша за нейната защита от Русия означава Украйна да бъде държава, максимално отдалечена в своите отношения с Москва. Полските страхове се увеличават още повече след Кавказката война от 2008г. Тя повлиява значително в положителна посока за подписването на инициативата. Източно партньорство става средство, чрез което се цели охлаждането на отношенията между Москва и Брюксел.

Амбициите на ЕС за влияние на изток имат основание, но тук идва въпросът – докъде? До членството на Чехия, Полша, Естония и останалите новоприети държави, или по цялата граница с Русия? Тук се различават позициите на Германия, Франция и Италия с тези на Полша и останалите прибалтийски държави, които оформят новото анти-руско крило в европейската политика. Това крило не е базирано на реалполитик, а напротив – то е емоционално, заредено с настроения и наслагвания от миналото. Липсата на кохерентност в европейската външна политика води до начертаването на разделителна линия в отношенията между Москва и Брюксел.

Източно партньорство можеше да бъде успешна инициатива, носеща ползи както за участниците в нея, така и за Брюксел и Кремъл. Едно от условията за подобна успешност бе инициативата да се използва не според полския сценарий за отдалечаване на страните от Източна Европа от Русия, а обратното – за въвличането ѝ в тези дела, правейки ги общоевропейски. Русия винаги би виждала намесата на ЕС в делата на страните-участнички като опит за пълното влияние на съюза в тях и изолация на Москва. Старите държави-членки на ЕС осъзнават това схващане, а дори имат и подобно – те носят и осъзнават принципите на реалполитик.

Именно затова Източно партньорство можеше да бъде успешно – ако подходът бе различен – прагматичен и целесъобразен спрямо интересите на ЕС и Москва, наред със страните от Източна Европа. По-конкурентният икономически модел на ЕС е грешно възприеман като панацея, способен да изтегли страните от стагнацията и да ги избави от тромавостта им. Неуспехът на Източното партньорство в неговите формално заложените добри цели се корени в две основни направления – липсата на единство в европейската външна политика, ясно изразено чрез водещата позиция на Полша и от това е следствие другото направление – отношението към Русия. Когато на държава от малък или среден калибър, но с големи претенции, се възлага задача, която може да бъде разрешена единствено отборно, при това с дипломатическия опит, такт и търпение на държави от голям калибър, резултатите са неуспешни. Успех постига единствено прикриваната цел за отдалечаване на Москва от Брюксел и по този начин отдалечаването от идеята за Голяма Европа.

Трети параграф „Владимир Путин – вертикалът на властта” насочва фокуса към състоянието на руската държава от края на 90-те години на 20 век, когато наблюдаваме процеси по разграждане на държавността, до стабилизирането при Путин и поэтапното авторитаризиране на властта. Отделянето на специално внимание на управлението на Владимир Путин е важно с оглед първо на времевия обхват – практически то продължава вече близо две десетилетия и второ – през този период се изгражда една последователна външополитическа линия на активност както спрямо ЕС, така и към останалия свят.

Състоянието на страната след разпадането на Съветския съюз и провалът на комунистическия проект носи катастрофални последици за руския народ и поставя Русия пред възможност за пълен разпад след средата на 90-те години на ХХв. Процесите в държавата я тласкат към политическа конфедеративност и разпокъсаност, силно социално неравенство и огромна амплитуда в жизнения стандарт и доходи на населението, породени от неолибералния модел и необузdana приватизация в икономиката.

Тези процеси имат своите конкретни измерения, които дават възможност на изследователя да заключи, че има наличие на реална опасност от превръщането на държавата в конфедерация. Конституцията от 1993г. е първата стъпка към организирането на държавта като федерация, състояща се от неразделни от нея републики. Основният закон предвижда създаването на конституция за всяка република, подчинена и в съответствие с федералната конституция. Революционните действия от есента на 1993г., преди приемането на конституцията на 12 декември същата година, принуждават президента Борис Елцин в търсене на подкрепа от регионалните лидери да им предостави изключителни права и свобода на управление. Конституцията не намалява желанието за голяма автономия и дори независимост на някои отделни райони. През 1994г. е поставено фактическото начало на процеса по асиметрализация на властта във федерацията. Москва сама създава прецедент, който ще бъде използван и в бъдеще. На 15 февруари 1994г. е подписан двустранен договор между Татарстан и федералното правителство. Татарстан получава право да налага такси при внос на стоки, облага допълнително с лицензи продукти, които идват „отвън”. Множество функции на федералната власт са споделени с регионалната. Йерархията в съдебната система е нарушена, отрязвайки Москва като връх. Подобен сценарий е заложен като възможност още в конституцията на Руската федерация, в която чл.78 допуска прехвърлянето на власт от центъра към субекти на федерацията.

Въпреки това основният закон на Русия е многократно нарушен в двустранният договор от 1994г. Още в преамбюла се отбелязва, че „...*Република Татарстан като държава обединена с Руската федерация...*” Подобен запис насочва не към обединяване в една държава, състояща се от различни федерални субекти, а към две отделни държави обединени на конфедеративен принцип.

Договорът предвижда прехвърлянето на природните блага, ресурси и земя на републиката, което също противоречи(което може да не означава задължително „нарушава”) на конституцията на Федерацията. В чл. 72, ал.1 и нейните подточки се отбелязва, че природните ресурси, прилагането на законите и правата върху

собствеността са под общата юрисдикция на Руската федерация и нейните субекти. Противоречието се доказва също от чл.3 на договора между Руската федерация и Татарстан, където се посочва в кои сфери юрисдикцията е обща между двете страни, докато в чл.2 властта е прилагана едностранно от Татарстан.

До края на 1996г. са подписани сходни договори с Калининград, Краснодарски край, Свердловск, Оренбургска област, Иркутска област, Република Коми, Ленинградска област, Нижни Новгород и др. Като равностмеката показва, че повече от 70% от субектите на Руската федерация са подписали двустранни договори по примера на Татарстан с Москва. Това води до силна асиметрия на властта и нейната децентрализация. Отслабване на функциите на централната власт за сметка на регионалните лидери. Тяхната власт е засилена допълнително чрез слабостта на съдебната система. Чрез президентски указ на Елцин от 1994г. е позволено на съдебната система да получава дарения от частни лица, както и заплатите на магистратите да се заплащат от местните бюджети. Важен е въпросът дали този указ е конституционен, тъй като според чл.124 на Конституцията на Руската федерация от 1993г. финансирането на съдебната система се осигурява единствено от федералния бюджет. Отделен и изключително важен проблем са ниските заплати и необезпеченост в сферата, което води до огромна корупция, която поставя в зависимост съд и прокуратура. В своята докторска дисертация руската изследователка и юрист Тамара Ивановна пише, че към 1997г. в съдебната система на Русия има 1241 незаети длъжности, като причини за огромната бройка изтъква проблемите по осигуряване на жилище за магистратите, големи проблеми с осигуряването на сигурността им, изразени в множество трагични случаи на посегателство срещу живота на съдиите.

Руската съдебна система навлиза в дългова спирала: през 1994г. дефицита ѝ е в размер на 84.6 милиарда рубли, за 1995г. – 149 милиарда и през 1996 – 580 милиарда рубли. Не се изплащат заплати на съдии, които в някои случаи се равняват на пенсия за старост. Стига се до случаи, в които съдилищата в Томска област затварят поради липса на осигурени пари за отопление. Именно това води до нуждата магистратите да започнат да покриват

разходите си чрез местните бюджети и от дарения. Това автоматично и недвусмислено означава навлизане и в корупционна спирала и зависимост от местни лидери и групировки.

Разграждането на държавата се случва не само в съдебната система. Паралелно, и също толкова хищно, то се случва и в икономиката, което пък в комбинация рефлектира върху социалната сфера и жизнен стандарт. Преходът от централизирана планова икономика към пазарна се оказва катастрофален за жизнения стандарт на руснаците.

Въпросът дали има опит за разграждане на държавността в Русия след падането на СССР е вероятно полемичен и някои учени биха отрели това, но така изведените факти потвърждават тезата. Нарушаването на Конституцията чрез сключените двустранни договори между федералното правителство и републиките, вътрешнодържавните мита и лицензи, катастрофиралата съдебна система, зависи от местни лидери и групировки и неподчинена на центъра, хиперинфлацията в икономиката, достигнатият връх през 1998г., нерегламентираното приватизиране и липса на държавен контрол доказват нарушената държавност в Руската федерация в периода 1991-2000г. Кризата на държавността се потвърждава и от това, че за по-малко от две години(1998-1999г.) са сменени 5 министър-председатели.

Сигнал за промени в държавният курс е даден чрез неформалното „посочване” на наследник на Елцин, който в навечерието на 2000г. подава привидно изненадващо своята оставка като президент на Руската федерация. По този начин, според Конституцията, изпълняващ длъжността Президент става Владимир Путин.

За да се разбере ясно това, което предстои в Русия ако Путин продължи своето управление несъмнено трябва да се анализира неговото отворено писмо до избирателите от 25 февруари 2000г., когато той е кандидат за президент. *„Колкото по-силна е държавата, толкова по-свободен е човекът.”* пише той. Путин никога не е отричал неговото стремление към вертикализация на властта, дори напротив – отвореното писмо и преди това изявлението в навечерието на оставката на Елцин го потвърждават.

За Владимир Путин централното управление, ясните ограничителни линии означават свобода. Той вижда това като спазване на законите и конституцията, необходимите условия за запазването на държавата. Наравно с възстановяването на личното самочувствие и достойнство на руснака. Представата на Путин за стабилна и развита държава има своите дълбоки психологически корени в неговата личност. Своята последователност той придава и на цялата политика на държавата. И за годините напред няма нищо, което да бъде изненадващо в управлението на държавата, нейното поведение както навътре, така и навън, знаейки и изхождайки от нагласата на Путин, която той споделя предварително. Според него е грешно и неработещо, както е видимо тогава, държавната политика да се твори в различни офиси – в един офис да се прави икономиката, в друг политиката, а в трети – международните отношения и накрая всичко това да е просто един механичен сбор.

Целта във външната политика е водена единствено от националните интереси. Написано по този начин се поражда въпросът щом това е неговата цел, то до този момент външната политика на страната била ли е независима? Или по-точно – вътрешната политика била ли е зависима от външни фактори. Определението за суверинитет е независимостта и върховенството на държавата, която сама определя своята вътрешна структура и управление, както и своите отношения с останалите държави. Реалността показва, че много малко държави в света са независими в своята външна политика, което означава, че те не са суверенни. И бидейки една държава суверенна тя трябва да поддържа силна банкова система, възможно най-малко зависима от външни кредитори. В края на 90-те Русия е погълната от заеми и дългове. Тук се извежда и още една задача пред управлението на Путин – да изведе страната от дълговата спирала и да направи банковата система стабилна, устойчива на външно влияние и способна да преживява кризи сама. Всъщност, както ще видим 14 години по-късно Русия се изправя пред точно този проблем – да издържи сама на изолацията от Западна Европа и САЩ.

Амбицията за премерена близост с народа върви паралелно с амбицията за съсредоточаване на повече власт в президента и

правителството. Съсредоточаване на власт представено като стабилизиране на държавата и възстановяване на реда. Безспорно и двете стават факт, но в руския сценарий властта постепенно придобива типична пирамидална структура, чийто връх е президента. Олигархичните кръгове през управлението на Владимир Путин не изчезват – те се овладяват. Несъгласните с неговото управление олигарси биват лишавани от своята собственост. Видимо е и фаворизирането на олигарси, които запазват своите приходи и дори ги увеличават, чрез поръчки в строителството, банковото дело и др.

Руското общество в своето мнозинство подкрепя водената от Владимир Путин политика, като неговият личен рейтинг се запазва висок през всеки етап от неговото управление (дори в кризисни моменти като заложническата криза в Беслан или акта по присъединяване на п-в Крим).

Политиката на Владимир Путин трудно може да бъде капитализирана с единен термин като „идеология”. Тя е еkleктична. Събира в себе си представата за уникалността на руската държава, която е обединителен и просветителски център на християнството; но вече в евро-азиатско измерение.

Русия като универсална империя. Пряк наследник на Римската империя и нейният наследник Византия. Така автоматично Руската претенция няма как да бъде само европейска (но със сигурност и такава) или само азиатска – тя е с претенциите на световна държава, част от многополюсния свят. Едно от задължителните (и успешно изпълнени) условия за териториалната цялост и консолидираност на Руската федерация е запазването на нейният многоконфесионален, толерантен модел, включващ в себе си множество народности, обединени в общ русийски облик.

Автократичният модел на Путин също би имал своя негативен изход, ако не бъде намерен/посочен негов заместник, който да продължи изпълнението на програмата за алтернативен световен център. Или при по-добрия сценарий: руското общество да придобие еднаква по външност и съдържание форма, за да може само да изгради рефлексите, необходими да се утвърди и запази като алтернативен полюс на света (културен, икономически и

социален). Това е дълъг процес, а предизвикателства са многобройни и с висока степен на непредсказуемост.

Изводи от Първа глава.

Първите години на 21 век са част от процесите, свързани с разграждането на социалистическата система, начело със СССР, и създаването на нови политически и военни регионални конфигурации. Държавите от Централна и Югоизточна Европа извървяват дългия път на икономическата разруха и политическата промяна по пътя към евроатлантическото членство. Преходът за Руската федерация е част от този процес, но също така има и своята специфика. С идването на Владимир Путин на власт се завършва процесът на промяната и тази държава отново получава възможността за вътрешна консолидация и външполитическа активност в контекста вече на нейната най-голяма сила – конвенционалните ресурси.

Втора глава. Ходове по шахматната дъска: Оранжевата революция и Кавказката война.

Първи параграф „Цветните революции в Грузия и Украйна - акценти и специфика”.

Във втора глава се обръща внимание на специфични големи предизвикателства за отношенията между ЕС и Русия. Те генерират първият, от общо два към настоящето, процеса имащи свойствата на вълна – връх на напрежението и след това поетапното му преодоляване. Оранжевата революция в Украйна и революцията на розите в Грузия са част от един общ шаблон, използващ обективните обстоятелства, представляващи икономическите и социални трудности, и създавайки субективни пориви на протестни вълни, завършващи с подобие на революция. „Цветни революции” е термин, въведен, за да означаи мирен протест, искащ смяна на едно управление и модел. Мирното провеждане на революция, предполага, че тя всъщност е еволюция. Но може ли да се говори за еволюция на едно общество, ако промяната не води до прогрес? Замяната на един управляващ елит с друг, като и двата водят своето начало от един и същ корен, не може да доведе до промяна в политическото управление на обществената система. По същество Оранжевата революция е провал, тъй като тя не изпълнява своята

основна цел – тя не променя обществения модел, не задава нова посока за Украйна и не на последно място – не я насочва категорично към ЕС. Налице са само признаци, но не и цялостен процес, който може да бъде определен като основополагащ за един нов модел. Също толкова съществен като важност е неуспехът Украйна да бъде окончателно отскубната от орбитата на Русия. В модерната информационна епоха отзвукът от събитието, реално, е по-голям от самото събитие. Ехото е по-значимо от (реалните) постиженията. Модерната епоха се доказва като време за исканото внимание, търсенето на сензацията, задоволяване на нуждата на обществата от постоянна новост. Именно това предизвиква симбиозата на формите на изкуството и изразяването с протестите и общественото недоволство. Артистичните прояви, пърформанси, използването на цветя за окичване по оръжия са повик от осъзнаването, че ще бъдат видени. Ще предизвикат емоция в наблюдателя. А в най-ново време наблюдатели са не само политиците и обществените елити, а всички хора. Експресивността на изкуството е използвана, за да прикрие циничността на скритите намерения и мотиви. А цинизмът в конкретните случаи е използването на обществените желания и впрягането им за постигане на политическата цел на зависимите отвън политически елити. Средството, което се ползва за правилното представяне на емоциите, оформянето на правилната гедна точка е медийното отразяване. Медиите се използват едновременно като бухалки и като морален коректив. Мирните протести от 2003-2005г. следват един и същ шаблон като повод за избухване – съмнения в честността на проведени президентски и парламентарни избори. Външните и вътрешните причини са обвързани с повода – корумпираност на държавния апарат, създаден изкуствено монопол в икономиката, контролирана от олигарси, злоупотреба с власт. В техният чист вид исканията са справедливи, но реалността е различна – инерцията и желанията на хората са използвани за постигане на политическите цели на също толкова корумпирани личности, които в някои от случаите(като в Украйна) и преди това участват в управлението. Желаната промяна е всъщност подмяна.

Интересни за отбелязване са географското и геополитическо пространство, в които се случват масовите народни недоволства. Н. Дюлгерова точно отбелязва, че жертви на противопоставянето на големите държави са буферните държави, като тази роля те получават не по собствена воля. След разпадането на Съветския съюз и двуполусния свят при своите нови граници Русия губи буфера, който я пази. В началото на 21 в. се води тиха, недиректна битка за държавите, които представляват стратегически интерес за регионалните и глобални играчи.

Основният външен фактор, тласкащ случването на Цветните революции е Вашингтон. През 90-те години на XXв. се оформя дългосрочната стратегия на САЩ към бившите съветски републики и Русия. Президентите се сменят, но доктрината остава. Президентът е изпълнител на волята на групите на влияние, които го подкрепят. Ако Русия е империя, която е предсказуема, според ходовете на своя президент, то САЩ са империя, чийто действия трябва да бъдат анализирани според властовите елити, които определят доктрината. Бжежински застъпва(и може би налага) схващането, че Русия трябва или да се приспособи към света, загърбвайки своите имперски амбиции, или да тръгне по пътя на преоткриване на имперското. И в двата случая тя трябва да бъде възпирана и ограничавана, поставяна в определена рамка, която да бъде в полза на демократичния ред, организиран от САЩ, както и за самата Русия. Целенасочената стратегия към Украйна(а и Грузия) започва своето приложение с началото на мандата на първата жена държавен секретар на САЩ Мадлин Олбрайт. Силен действителен дипломат – така може да бъде определен Олбрайт. Ако Бжежински е теоретикът на виждането за геополитическото лидерство на САЩ, обединяващ в своите изследвания и прогнози мисълта на американския елит, то Олбрайт е човекът, който артикулира на практика тази представа.

Организирането на демокрациите Мадлин Олбрайт вижда чрез използване на всички възможни средства(*„Предизвикателството е да се определи как най-добре САЩ да използват/проектират своята огромна мощ“*). Тук идва и ролята на Украйна в глобалния, което означава в американския

сценарий. Тя е наредена наравно с още няколко държави, които трябва да са част от новия световен ред, поемайки по финалните стъпки към изграждането на демокрация. Западните партньори впрягат надеждите и желанието на украинския народ за по-добър живот в изпълнение на своите стратегически задачи, сред които е откъсването от руската орбита и създаването на буферна зона. По финалните стъпки към демокрация се стига чрез външно поощряване на гражданските процеси вътре в държавата. Насочването на Украйна по правилния път преминава през задължителното спечелване на предстоящите президентски избори през 2004г. Използваният шаблон включва активизиране на подготвените до момента неправителствени организации, най-вече съставени от млади хора, търсещи перспектива и финансова облага. Моделът на активното гражданско общество е отработен и проверен и в други държави в Европа. Три последователни години, в три европейски държави американската дипломация впряга своите усилия, за да повлияе на изхода от изборите. Тази линия кореспондира отлично с възгледите на Мадлин Олбрайт и със защитаваните от нея позиции. През 2000г. в Сърбия и през 2003г. в Грузия схемата проработва. В Беларус се оказва неуспешна, но там и предпоставките за успех са недостатъчни.

Двадесет и първи век може да бъде наречен векът на информационните войни. Преди случването на дадено събитие, неговата организация започва не само на ниво служби за сигурност, но и на ниво масови медии и интернет. Водят се кампании години по-рано, за да се постигне желаният психологически ефект и настройка на обществата. Европейските общества са дълго време подготвяни за Оранжевата революция, а след това и за Евромайдана.

Втори параграф „Кавказката война – цели и резултати”.

Грузинската война не е конфликт, който продължава дълго на бойното поле. Той трае по-малко от седмица, но трусове, които отекват са изключителен тест за отношенията между ЕС и Русия. Акцентът пада върху действията на европейските, руските и американските политици и дипломати, отколкото върху самите бойни действия. Допускането на този конфликт е резултат както от

подценяването на ситуацията в отношенията между Грузия и Русия поне година назад, недооценка на последствията при признаването на Косово за независима държава и лошата инвестиция на САЩ в политик, който вкарва своята страна в дълго безвремие за напред.

Най-дълбоко предпоставки за конфликта трябва да се търсят още през началото на 90-те години на ХХв. Историческите наслаждения са неизменна част от разбирането на проблема в неговата цялост. През 1992г. в Сочи се сключва споразумение за прекратяване на военните действия и гражданската война на територията на Грузия и по-точно Грузино-Осетинския и Грузино-Абхазкия конфликти. Едно от решенията е за разполагане на обединени сили от Русия, Грузия и Южна Осетия, които да поддържат мира. Подписано е и допълнително споразумение през 1994г. в Москва, прието от Съвета за сигурност към ООН. Разположени са също представители на ОССЕ. Крехкият баланс на отношенията винаги запазва наличието на напрежение, оставяйки конфликтите замразени, но не и разрешавайки ги.

Години по-късно, през 1999г. в друга част на континентална Европа, на Балканския полуостров, НАТО по искане на САЩ започва бомбардировки над Сърбия. През 1999г. след 78 дни бомбардиране Косово преминава под защитата на ООН. Текат преговори, които определят окончателния статут на сръбската провинция – Сърбия обещава Косово да бъде автономия, но не и независима държава. На 10 юни 1999г. е приета резолюция 1244 на Съвета за сигурност към ООН, която определя постоянното присъствие на миротворчески сили в провинцията и установяването на Временна администрация на ООН. Създадена е и контактна група към ООН, която да се занимава с въпросите, свързани с Косово. През 2005г. тя приема документ, който съдържа насочващи принципи при определянето на статута на Косово. Точки 8 и 9 от напътствията носят изключително двусмислие, насочващо към въпроса: цели ли се независимостта на Косово? Три години по-късно, на 17 февруари 2008г., едностранно Косово обявява своята независимост в нарушение на Резолюция 1244 на СС към ООН.

Грешката на западните държави в пренареждането на Балканите е убеждението за локалност, че няма по-широко

измерение на цената, която ще се плати. Геостратегическият статут на Косово не е незначителен – то е част от идеята за Балканският коридор на НАТО. Тоест, обединяването на пространството от Хърватия, Албания, Македония, Гъция и България, а защо не и Сърбия. Но в глобален план даването на независимост на тази провинция е платформа за разиграването на множество сценарии. Ако през 1999г. Русия е твърде слаба, за да окаже реална съпротива на действията на НАТО и САЩ, то през 2008г. създаването на опасен прецедент ще се окаже по-скоро прикрито желан сценарий за Русия.

Преди избухването на горещата фаза на войната в Грузия на 7 август 2008г. има достатъчно близки във времето събития и процеси, които сигнализират, че предстои въоръжен конфликт.

Сред непряко свързаните процеси е външната финансова подкрепа. След успеха на „революцията на розите” финансовата подкрепа на САЩ за Грузия не спира, а напротив – увеличава се в пъти. Между 2001 и 2003г. Вашингтон отпуска близо 400 милиона долара. Само за 2006г. финансовата инжекция е на стойност 400 милиона, а за периода до 2008г. е общо 600 милиона. При население от 4 милиона души на Грузия финансирането е огромно. Дори ако се сравни с бюджета на цялата страна за 2017г.(около 14 млрд. долара) дялът на помощта за 2006г. е около 4%, а за трите години – около 6%. Около 10% от финансовата помощ се разпределя за военни цели. Реално, преразпределянето вътре в държавата е различно – Саакашвили започва скоростно модернизация и увеличаване на армията. През 2007г. най-големият дял от бюджета на страната заемат военните разходи, повече от всяко друго перо, увеличавайки го с 200 милиона долара. До Революцията на розите броят на служещите в армията е намален до 20000. След идването на Михаил Саакашвили на власт тенденцията се обръща. За 3 години армията стига до 32000 души с тенденция да нараства още. В свое журналистическо разследване от 2007г. радио Свободна Европа пише, че тази цифра е двойно по-голяма от проучване направено от International Security Advisory Board към Държавния департамент на САЩ през 2005г. Логично е задаването на въпроса с каква цел се осъществява двойното разширение на армията?

Официалната позиция на правителството обяснява това с достигане на стандарта на НАТО. След идването на Саакашвили на власт Грузия и САЩ се договарят за започването на 5 годишна програма за обучение и модернизация на грузинските въоръжени сили. Друг вариант е за миротворчески мисии извън страната. През 1999г. в Косово са разположени около 200 военни, през 2004г. 50 в Афганистан и 70 в Ирак. След идването на власт на Саакашвили бройките се увеличават рязко, например, от 70 в Ирак стават 2000 през 2007г. Но дори това да послужи като частично обяснение остава неразбирането защо е необходимо двойното увеличение на армията.

Неразчитайки правилно вербалните сигнали от Вашингтон и уповавайки се единствено на действията, които вижда като подкрепа Саакашвили извъшрва огромната безотговорност както към своя народ, така и към народа на Южна Осетия, започвайки изненадващо настъпление към Цхинвали. Според изнесените официални данни на службите за сигурност, официалните доклади на НАТО и на ОССЕ, малко преди полунощ на 7 август грузинската армия започва изненадваща бомбардировка над южноосетинската столица. Актът е хладнокръвен, премерен и засягащ цивилно население. По това време руската 58-ма армия не е в бойна готовност, а това се случва чак на следващия ден. Лъжата на Саакашвили започва още тук. Според него в същото време руската армия преминава границата между Северна и Южна Осетия. Реално, 58-ма армия не започва преминаване на тунела Роки чак до 11 часа преди обяд на 8 август.

През първите дни Саакашвили получава цялото медийно време, което му е необходимо, за да изложи своята позиция, да прикани западните партньори да защитят Грузия, която е представена като жертва. Акцентът ми не попада върху детайлното развитие на военните действия, тъй като не те могат да служат като модел за анализ на отношенията между Русия и ЕС. Изходът е добре известен – категорична победа на руската армия над значително по-малобройната и по-неопитна грузинска армия, и де факто откъсването завинаги на Южна Осетия и Абхазия от състава на Грузия.

Интересна за анализ е промяната в позицията на държавите от Западна Европа. Тя претърпява пълен обрат – от подкрепа за Саакашвили до осъзнаване на лъжата и разграничаване от него. Големите европейски държави разбират, че отговорността за започването на войната е на грузинския президент. От друга страна, ЕС показва забележително разминаване – ако западните държави претърпяват метаморфоза в позицията, то интересна е непроменливостта в позицията на новоприетите държави-членки от Източна и Централна Европа.

Резултатите, които произхождат от грузинско-руския конфликт имат своите местни, регионални и глобални проявления.

Първо, Абхазия и Южна Осетия постигат дългогодишното си желание за постоянно откъсване от Грузия. В примирието, прието от ООН и подписано в присъствието на САЩ, ЕС и Русия, стоят подписите на президентите на двете сепаратистки републики, което де факто означава признаване на тяхното право. Двете републики са вкарани в орбитата на Москва, но освен това провалът на Саакашвили означава и прекъсване на Грузинската амбиция за НАТО за дълги години напред.

Второ, на регионално ниво, дори Грузия да бъде приета в НАТО нейното стратегическо значение се губи, тъй като планинският тунел Роки не е нейно владение. Де факто изместването на руската граница на влияние на юг оформя преден пост, който пази Владикавказ, както и влиянието над Черноморския бряг в Абхазия задават руските параметри на лидерство в Транскавказкия регион.

В глобален план се очертават няколко важни последици, които са предпоставка за необратимата трансформация на световния ред. Първо, експериментът на Вашингтон да създаде своя сателитна, модерна армия в стомаха на Русия, която да пази алтернативните газови и петролни коридори, се оказва неуспешна. Второ, в рамките на почти едно десетилетие от 1999 до 2008г. безвъзвратно се изгубва психологическото преимущество над останалите държави, което произтича от „меката сила“ на Вашингтон. САЩ вече не се и няма да бъде разглеждана като моралния стожер, разпространител на идеализирания демократичен

модел. Не и след Косово, Афганистан, Ирак, финансирането и спомагането на Цветните революции, намесата в Грузия, както и разглеждането на ЕС като свое крило и привилегирана зона на влияние (което ако не бъде опора на американската политика следва дестабилизирането му чрез сателитните държави от Централна и Източна Европа). Светът разбира, че американската помощ не е никога с идеална цел, а е логичната, нормална реакция на една империя, която пази своите национални интереси, с тази особеност, че САЩ виждат себе си като лидер в еднополюсен свят, от което произтича, че всяко събитие в света, в която и да е негова точка е в сферата на влияние на Вашингтон.

Трето, с приключването на Грузинско-руският конфликт Русия навлиза официално в нова фаза на присъствие в международните отношения, задавайки ясно параметрите на възприетата от нея доктрина за многополюсния свят.

Изводи от Втора глава.

През първото десетилетие на 21 век се продължава с опитите за реструктуриране на постсъветското пространство. Политическите промени в Грузия и Украйна, утвърждаващи антируската насоченост, преминават през руското negliжиране на проблема с Киев и подценяване на процесите в Тбилиси. Активната финансова и логистична подкрепа на САЩ промени позицирането във властта, но не и системата. Кавказката война също се оказва неуспешен опит за коренна промяна на ситуацията в Южен Кавказ. Първото десетилетие на 21 век е ярко доказателство за разнообразието на формите и начините, които Вашингтон използва за отслабването на Кремъл и елиминирането му в европейските процеси със засилващ се енергиен акцент.

Трета глава. Политически предизвикателства и енергийната сигурност в отношенията ЕС-Русия.

Първи параграф „ЕС-Русия – конфронтация и зависимости (2013-2016)“.

Развиването на стратегически отношения между ЕС и Русия представлява удар по интересите на САЩ. Дихотомията на отношенията Брюксел-Москва е определена от една страна на политическо и от друга – на икономическо/енергийно ниво. Едното

не може без другото и обратно. Артериалното свързване чрез газови и петролни връзки създава взаимозависимост на двете сили и предпоределя дългосрочна необходимост от добри отношения, за да няма прекъсване на обмена. От една страна Русия цели да утвърди и запази своето монополно положение на европейския енергиен пазар. Първо, чрез подсигуриването на безпроблемна работа на вече изградените тръбопроводи, второ чрез реализирането на нови проекти и трето – чрез възпиране на алтернативни прокети, които я заобикалят. Европейският съюз преди всичко търси две ключови характеристики: ниска цена и надеждност на източника, като това дава възможност за диверсификация, ако бъде възможна.

На политическо ниво, при подсигурирана работеща енергийна среда, предпоставките за сближаване на ЕС и Русия се увеличават. Но също така обединена, силна Русия представлява незаобиколим фактор в европейските дела. Подсигурен енергийно, обединен и лидиращ икономически, ЕС се изправя пред най-голямото предизвикателство от създаването си – пълното обединение. Логично развитие, след като са направени две стъпки – да последва и трета. ЕС е обединен икономически, културно и териториално, това означава, че крайната цел е изграждането на свръхдържава, изградена на федеративен (или друг) принцип. Създаване на обща европейска армия, върховенство на централните закони в Брюксел и опит за изравняване на жизнения стандарт на всички граждани. Изпълняването на дори едно от тези, коментирани в различно време и от различни лидери, условия би лишило САЩ от една страна от военното присъствие на континента, а от друга – ще загуби лостовите на влияние през отделни държави. Израстването на ЕС може да се случи единствено с подкрепата на друга държава, която в случая е Русия. Алтернативата е задушаването на съюза от Вашингтон, Русия и Китай и постепенното му разпадане на съставни части или запазване на териториална цялост като улеснение при стокообмена.

Първи параграф проследява кулминацията в стратегията за обтягане на евро-руските отношения. Тя се изразява в организирането на Евромайдана през 2013г. и успешното му завършване чрез Украинската революция от 2014г. Тя

дестабилизира дългосрочно целият регион, налага присъединяването на Крим към Руската федерация. Последствията от това са налагането на икономически санкции на Русия от САЩ и ЕС и впоследствие направени реципрочни от страна на Москва. Напрежението, породено от тези събития е най-голямо за целия период на двустранни отношения между ЕС и Русия. Кризата се явява втори връх на вълната, след която закономерно ще последва затопляне и започване на нов трети етап, поставен на честна, прагматична основа, базирана на взаимния интерес.

Втори параграф „Енергийната дихотомия в отношенията Брюксел-Москва”.

Параграфът представя най-важната част, както от главата така и от дисертационният труд. Всяка епоха идва с продукти и ресурси, около които се оформят регионални и глобални сблъсъци между народите и цивилизациите. Дори не е задължително „продукта” да бъде измерван в реални мерни единици, както религиозните сблъсъци, при които религията е основна причина и оръжие. Независимо дали става дума за злато, сол, търговия с роби или контрол на нефтени полета, наравно важен фактор със самия ресурс е и пътя, по който той преминава. Изключителната динамика на модерния свят прави битката за ресурси още по-мотивирана. Съвременността предопределя геоенергетиката като коректив на международната политика. Сблъсъкът в момента, а и в обозримо бъдеще, ще бъде формиран около ресурси като природния газ, нефта(както и „Пътят на коприната”, по който са транзитирани), чистата питейна вода, а дори и новите ресурси без реално изражение в мерни единици – напредъкът във високите технологии и изкуствения интелект. Фокусът на анализа е върху политическия курс и посока в отношенията на ЕС и Русия, които са силно повлияни от процесите в енергийната сигурност, всичко това е част от общия енергиен пасианс. Глобалността на сблъсъка, включващ държави както от Запад, така и от Изток е доказателство за многополюсността на съвременния свят. Два от основните играчи(но с различни роли), около които се развива анализът, са ЕС и Русия. Икономически силният ЕС има нужда от гориво, което да го поддържа и развива. Недостатъчното наличие на природен газ и

нефт в ЕС определят неговата роля на потребител(залежите на природен газ в Европа са едва 2% от световните, а на нефт – по-малко от 1%). Това определя и топосите на сблъсък на интереси – Източна и Северна Европа, Турция, Близкия Изток, Каспийския регион и Северна Африка . На глобално ниво се отличават интересите на:

- САЩ, които целят да няма сближаване между ЕС и Русия на каквото и да е ниво. Откъсване на Европа от текущата(и бъдеща) енергийна зависимост от Русия чрез изграждане на алтернативни трасета за пренос на газ и нефт;
- Русия, за която значимостта на контрола върху снабдяването на Европа с енергопродукти може да бъде сравнена с отношението на Византия към Средиземно море, което е вековен приоритет номер 1, мястото където Източната империя не прави компромиси с инвестицията в сила и ресурси; Въпреки това, разликата с Византия е успешното адаптиране на Русия и използване на географското положение, за да може да изгражда конкурентни връзки с Азия;
- Китай, чието бързо развитие предопределя и неговата амбиция за един от световните полюси. Въпреки днешното стратегическо партньорство с Русия и договорите за доставки на руски газ в Китай, както и сътрудничеството в множество други сфери, в дългосрочен план Китай ще вижда Русия като заплаха за своите интереси. Целта на Китай е организирането и контролирането на нов „Път на коприната“;
- Турция, която под авторитарното управление на Реджеп Ердоган не е забрвила вековната политическа програма за водеща роля на световната сцена, превръщането на полумесеца от националния флаг в цял месец. Важен, незаобиколим енергиен коридор. Турция избира противоречивата роля на близко партньорство с Русия в същото време бидейки ключва натовска държава;

- Европейският съюз, който е изправен пред виталното предизвикателство с когото е най-целесъобразно икономически, политически и културно да се обвърже. Въпреки своята икономическа сила ЕС никога няма да може да играе напълно самостоятелно и самодостатъчно на световната сцена. Той може да израсте в световен политически субект, но винаги в партньорство с друг световен полюс.

Целесъобразността на един енергиен проект има три основни фактора – надеждност на доставките, цена на продукта и опазване на околната среда. Енергийната криза от 2009г. между Украйна и Русия нанесе удар върху надеждността на доставките на газ от Русия. От една страна Украйна като ненадежден транзитър, от друга страна – Русия като монополист при енергийните доставки. Отговорът на ЕС е Третия енергиен пакет, с който се цели европейският енергиен пазар да бъде диверсифициран. Или поне дава правната основа за този процес. Това не означава, че ЕС няма изгода от директна доставка на природен газ от Русия, което гарантира максимална надеждност и договаране на конкурентна цена(диверсификацията дава силата за спазаряване). Изключително важно за отбелязване е, че реализацията на който и да е енергиен мега проект е свързана неразривно с политическия фактор и политическата конюнктура. При анализа на съвременните процеси историята показва, че не всички важни решения са плод на строга икономическа целесъобразност, а до голяма степен са зависими от интересите на различните участници. От тук може да се заключи, че всъщност целесъобразността на енергийните проекти не може да бъде ограничена до познатите три фактора, а следва да се въведе нов, четвърти – субективният, разглеждан от гледна точка на геополитиката и геостратегията – „фактор на стратегическия интерес”. Способността и възможността да се жертва временно или частично икономическата изгода, с цел постигане на кратко и средносрочни стратегически цели.

Изводи от Трета глава.

Въпреки поражданите противоречия и кризи в отношенията на ЕС и Русия, двата субекта имат твърде много общи допирни

точки както географски, така и културно-исторически, и изключително важните икономически, за да могат да изградят прагматични, равнопоставени и честни отношения. Бъдещото задълбочаване на ресурсна зависимост на ЕС, поради увеличаване на потреблението, несъмнено изисква надеждно обвързване с други държави. Изобилието на ресурси в Азия поставя Русия в ролята на мост, но и източник, в търговските отношения на Евразия.

Заключение.

Предизвикателствата в отношенията между ЕС и Русия не трябва да бъдат разглеждани единствено в тяхната собствена светлина. Най-добра яснота на погледа може да бъде придобита тогава, когато се разглеждат и действията на останалите играчи по световната шахматна дъска. На регионално ниво амбицията на Турция да стане енергиен разпределителен център на газ и нефт от Русия и Каспийския регион. Анкара винаги (докато го има) ще използва горещия бежански въпрос от последните години като лост за влияние над ЕС. След опита за преврат срещу Ердоган, за който вероятно отговорност носи Вашингтон, Анкара заема позицията за близко приятелство с Москва, но основано на прагматичен интерес. Ердоган вече няма амбицията, която имаше преди години, да влиза в ЕС, но има амбицията да бъде равен на ЕС и да бъде третиран като такъв. В тази посока на мисълта той би използвал всички налични средства, за да постигне тази цел. Историята е показала, че силният разбира единствено от сила, което прави подхода на турския президент единствено работещ. ЕС е твърде неконсолидиран все още, изправен пред политическото разделение по много въпроси – както по бежанския въпрос, при който всяка държава се справя самосиндикално; през цивилизационния сблъсък по припознаването на пост-модернистичния процес, свързан с промяна на традиционния възглед за пол и принадлежност; така и на ниво политическо лобирание. Полша никога няма да изостави ролята си на американско протеже и винаги ще бъде център на анти-руските нагласи. В своето годишно обръщение към евродепутатите от 2017г. Юнкер за пръв път насочи вниманието и акцентира не върху икономиката, а върху цялостта на ЕС. Напускането на Великобритания е повратен момент, който ако не

бъде преодолян ЕС ще се разпадне на няколко съставни части – страните от Западна и Южна Европа, група страни гравитиращи около Полша и големите губещи България и Румъния, които винаги действат като най-големи защитници и поддръжници на даден съюз. Юнкер наблегна за създаването на обща европейска армия и възможно най-бързо разширяване на Шенген и Евроната от Лисабон до Варна. Тези стъпки биха приближили до финализиране опита за федерализация на ЕС, изграждайки го като единен субект, способен сам да защитава интересите си както на Изток, но така и на Запад. Неслучайно в своето изявление Юнкер без да назовава по име спомена Полша, която заради спорните реформи в съдебната си система, но и с цялостното си поведение, застрашава единността на съюза.

От друга страна мощният Китай, в момента стратегически партньор на Русия, изпълнява амбициозната и постижима програма да изгради нов път на коприната, като разгръща мащабни инфраструктурни и бизнес инвестиции в Източна Европа, включително България. Изграждането на железопътен, автомобилен и морски път с китайски пари е част от инвестиционната програма на Пекин. В този мегапроект участие взима и Русия, която е гръбнака на северния път от Пекин през Москва към останалите европейски държави. Китай е достатъчно голям, за да може да разгръща своята програма както към ЕС и Русия, така и към САЩ, въпреки че акцентът пада върху първият блок от държави.

Русия има възможността да реализира успешно стария Северен морски път, скъсявайки разстоянието от Ротердам до Йокохама с 4000км, в различие с Южния морски път през Суецкия канал и Индия.

В енергиен план с осъществяването на Северен поток 2 вносът на руски газ за ЕС ще нарасне до около 40% от общия. При успешна реализация на Турски поток, чийто капацитет е 30 млрд. куб. метра газ годишно, 15 ще са за европейския пазар.

Двустранното желание за партньорство между Москва и Брюксел не е променено, но засягането на стратегическите руски интереси не може да остане без отговор, основавайки се на принципите на историята. Съединените щати имат нужда от

Европа, която няма стратегически отношения от какъвто и да е характер с Русия. Вашингтон цели запазването на зависимостта на Прибалтийските и Източноевропейските държави, които служат като лост както по посока на Русия, така и към ЕС. Украйна е съзнателно превърната в отворена рана в сърцето на Европа, която ще боли и на Изток и на Запад.

Русия присъединява успешно полуостров Крим, базирайки се на историческите си претенции и правото на силата. ЕС, под силния натиск на САЩ, налага икономически санкции на Руската федерация. Ситуацията изисква от Путин да отвърне реципрочно, въпреки че с времето са направени успешни опити за неформалното заобикаляне на част от санкциите. Една от целите на Путин е да премахне наложените санкции, но също и международно признание за присъединяването на Крим. Светът следва да разбере необратимостта на акта на присъединяване и пълната интеграция на полуострова с материка. При трезва и независима политика на европейските политици Европа следва да се възползва от възможността за задълбочаване на търговските и културни взаимоотношения с Изтока, не само с Русия, но и с Китай, Индия и останалите страни от блока БРИКС. Силна, независима в своите решения, Европа е гарант на многополюсния модел, който така или иначе ще бъде реализиран напълно, независимо от методите, с или без здрав ЕС. Политиката на Владимир Путин като президент на Руската Федерация следва да намери общите, допирните точки с тези на Европейския съюз, така че Европа да започне своя собствена игра на геополитическата шахматна дъска. ЕС може, без преувеличение, да се поучи от руския опит с исляма и мюсюлманското население. Русия успя по изключително красив, имперски начин да интегрира мюсюлманите, живеещи на територията ѝ, докато ЕС е изправен пред изключителен културен и демографски проблем с мюсюлманското си население. На регионално ниво в Близкия изток Русия печели войната в Сирия, особено след освобождаването на гр. Алепо. Огромните инвестиции в инфраструктура и хуманитарна помощ означават само едно – трайна дългосрочна основа на руските интереси в Близкия Изток и подхода към Европа. Европейският съюз в своята цялост е

сравнително млад, което не означава, че има историческо време в динамичния свят, за да греша. Ако политиките на водещите европейски държави не съумеят да отхвърлят натиска, оказван от атлантическият партньор, то бъдещето на Европейския съюз се изчерпва до изкуствено поддържан живот, прекратяване на процесите на интеграция на различните нации вътре в съюза и впоследствие неговият разпад до няколко съставни части. Това ще облагодетелства транснационалните корпорации, които ще прокарат своите интереси, купувайки си държавите поотделно или в слаб съюз.

Проблемът на държавите от Изток е, че не могат да предложат конкурентен културен модел, който да бъде алтернатива на съществуващия. САЩ управляват света чрез културата, която е масова, опростена и вплитаща в себе си икономиката, като насърчава и манипулира човека да бъде масов потребител. Това е още една задача на руските президенти – да предложат лесно асимилиращ се модел на култура.

Санкциите, наложени от ЕС и тяхното преодоляване са само част от общото предизвикателство не само пред Русия, но и пред останалите държави, търсещи реорганизация на управлението в света. Русия може да бъде изправена пред собствени вътрешни проблеми, заради сливането на една или две личности с държавата. В дългосрочен план Путин следва или да посочи свой приемник, или да остави събитията да се случват сами. Историята винаги предлага алтернативи, но и винаги заплащани с висока цена. Добрите отношения, а дори и стратегическите, между ЕС и Русия са възможни, но поставени на прагматична основа и при изчистване на вътрешните противоречия. Исторически и културно те са близки, но бъдещето преминава през Урал и стига до Китай.

IV. ПРИНОСИ В ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД.

1. Първо цялостно изследване, в което чрез анализ на политическата и енергийната дихотомия ЕС-Русия се формулират и прогнозираят както спецификата, така и сценарии за развитието на двустранните отношения.

2. Развива се диференциацията в отношенията ЕС-Русия. Въвежда се термина „вълна”, чиято политическа семантика е обвързана с формулирането на нов период в двустранните отношения, който се фокусира върху процеса Първа вълна(Цветни революции) – Втора вълна (Украинска криза).

3. Въвежда се нов термин „фактор на стратегическия интерес” в полето на геоенергетиката и геополитиката. Той е допълнение на съществуващите три фактора на енергийните проекти(надеждност на доставките, цена на продукта и екологичност). Неговата особеност е в способността и възможността на субекта да се жертва временно или частично икономическата изгода, с цел постигане на кратко и средносрочни стратегически цели.

V. ПУБЛИКАЦИИ, СВЪРЗАНИ С ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД.

1. Американски щрихи на Украинската криза. – Via Evrasia, 2018. - <http://www.viaevrasia.com>

2. Bachev, S. The factor of the strategic interest in geopolitics and geoenergetics, KSI Transaction on Knowledge society, Vol. 10, Num.2 , June 2017, ISSN 1313-4787

3. Bachev, S. EU at crossroads – between consolidation and fragmentation, KSI Transaction on Knowledge society, Vol. 10, Num.3 , September 2017, ISSN 1313-4787